

Ensimmäinen luku

PYHYYS JA PETOS

PYHYYS JA PETOS

Suudelma koskettaa sielua

Saksalainen kirjailija Johann Wolfgang von Goethe kuvasi romanttista rakkautta teoksessaan *Nuoren Wertherin kärsimykset* (1774). Romaanin avainkohtiin lukeutuvassa kohtauksessa ulkona salamoi, ja raikkaiden tuoksujen herkistämät nuoret ajattelevat samalla hetkellä runoilija Friedrich Gottlieb Klopstockin (1724–1803) oodia. Rakastunut Werther tarttuu Charlotten käteen uskoen tunnistavansa sielujen sympatian, sanatoman yhteisymmärryksen, ja todistukseksi vilpittömistä tunteistaan suutelee itkien tytön kättä:

”Menimme ikkunan ääreen. Etäämpänä jyrähteli yhä, maata vihmoi suloinen sade, ja ulkoa tulvi meitä kohti täyteläisen raikkaita tuoksua. Lotte nojasi kyynerpäihinsä, antoi katseensa kiertää horisontissa, loi silmänsä ylös ja katsahti minuun; hänen silmänsä vettyivät, ja hän laski kätensä kädelleni ja sanoi: –Klopstock!– Mieleeni muistui oitis ihana oodi, jota hän tarkoitti, ja vajosin niihin syviin tunnelmiin, jotka tuo yksi sana sai tulvi-maan ylitseni. En kestänyt enää, vaan kumarruin hänen kättänsä kohti ja suutelin sitä onnen kyyneliä vuodattaen.”

Suudelma on aitojen tunteiden sinetti, vaikka Werther ehkä käsisuudelman sijasta olisikin halunnut todistaa tunteensa rohke-

ammin ja painautua Charlotten huulille. Varsinkin huulisuudelmalla on vanhastaan pidetty rehellisenä ja totuudellisena. Siksi se on rakkaudentunnustuksista ylivertaisin. Raamatun sananlaskussakin todetaan: ”Se huulille suutelee, joka oikean vastauksen antaa.” (Sananl. 24:26)

”Huulet, hengen ovet...”

Suudelma yhdistyy nykypäivän mielikuvituksessa voimakkaimmin rakkauteen ja kiintymyksen ilmaisuun. Epäilemättä rakkauden suudelman juuret löytyvät kaukaa, sillä jo Vanhassa testamentissa Laulujen laulun neito toivoo voivansa antaa rakastetulleensa lemmen suudelman: ”Olisitpa oma veljeni, äitini imettämä! Saisin suudella sinua, kun kohtaamme, eikä kukaan moittisi minua. Saisin ottaa sinut mukaani, saisin viedä sinut äitini taloon. Siellä sinä opastaisit minua ja minä antaisin juodaksesi maustettua viiniä ja granaattiomenoitteni mehua.” (Laul. 1. 8:1–2)

Rakkauden suudelmassa ei ole kyse yleisinhimillisestä, aina ja kaikkialla esiintyvistä tavasta. Vuonna 1897 ranskalainen antropologi Paul d’Enjoy väitti kiinalaisten tuntevan suoranaista kauhua

törmätessään huulisuudelman, aivan kuin olisi kyse kannibalistisesta teosta. Niin ikään Bronislaw Malinowski havaitsi tutkimuksissaan, etteivät Melanesian alkukasukkaat tunteneet eurooppalaisuudellista suudelmaa, mutta näykkivät kyllä rakastettunsa huulia lemmeleikkien aikana.

Lähi-idässä ja Euroopassa suutella on silti pitkä historia. Vaikka rakkauden suudelma on monien muiden suudelmatyyppien tapaan ikivanha, se ei tarkoita vain kiintymyksen ja hellyyden osoitusta, orastavan suhteen sinetöintiä tai eroottista kisailua. Suudelman on länsimaissa kytkeytynyt pyhyden ulottuvuus: kun huulet kohtaavat, jokin salaperäinen, korkeampi mysteeri tuntuu leijuvan suutelijoiden yllä.

Suu on ravinnon, hengityksen ja puheen väylä, mutta siihen liittyy sielullisuuden merkitys. Hengityksen ja sielun välinen yhteys on todettu Ensimmäisen Mooseksen kirjan alussa, jossa Jumala herättää ihmisen eloon: ”Ja Herra Jumala muovasi maan tomusta ihmisen ja puhalsi hänen sieraimiinsa elämän henkäyksen. Näin ihmisestä tuli elävä olento.” (1. Moos. 2:7) Heparankielisessä Raamatussa sielu tunkeutuu Aadamiin sierainten kautta, mutta latinankielisessä Vulgatassa sanavalinta viittaa yhtä hyvin suuhun kuin sieraimiinkin. Kaiken lisäksi Jumala puhalsi elämän juuri suullaan: sielu oli henkäys.

Käsisuudelma rakkaudentunnustuksena 1900-luvun alun ranskalaisessa postikortissa.

Keskiajalla suuta pidettiin tärkeänä sielun väylänä. Ajateltiin, että kuoleman hetkellä sielu erkani ruumiista nimenomaan suun kautta. Benediktiinimunkki Gautier de Coincy kertoi 1200-luvulla tarinan Theophilus-nimisestä munkista, joka Neitsyt Marian kuvan edessä ”avasi suunsa ja heitti henkensä”. Yöllä oli niin ikään tärkeää nukkua suu suljettuna, ettei sielu karkaisi tai paholainen pääsisi unen aikana pujahtamaan sisään. Suu ei siis ollut vain Laulujen laulun yltäkyläinen hunajan ja maidon makea lähde: se oli samalla pelkojen kohde, altis sielunvihollisen hyökkäyksille. Painajaisissa saattoi nähdä Ilmestyskirjan pedon, jonka ammotavaan kitaan syntinen uppoaisi. Suu antoi aiheen myös viettelyksille, herkuttelulle ja hekumalle. Omien huultensa kautta ihminen altistui perisyntien, mässäilyn ja ahneuden, houkutuksiin.

Suun sielullisuus, sekä sen pyhyys että petollisuus, selittää, miksi suudelma oli erityisesti keskiajalla ja uuden ajan alussa tärkeä ele. Huulia ei mutristeltu vain tapakulttuurin tai vaistonomaisten soidinmenojen sanelemana, sillä suutelu oli uskonnollinen, pyhä toimitus – tai pahimmassa tapauksessa häväistys tätä pyhyttä kohtaan. ”Tervehdikää toisianne pyhällä suudelmalla”, oli Paavali kehottanut (2. Kor. 13:12). Kun uskovaiset suutelivat toisiaan, Pyhä Henki oli läsnä. Suudelmalla voitiin kohdistaa hartauden tunteet myös esineisiin, pyhäinjään-

nöksiin ja uskonnollisiin kuviin. Huulten kosketus tarkoitti sielun yhteyttä suudelman kohteeseen. Olennaista oli kuitenkin se, ettei vain suutelijä osoittanut tunteitaan, sillä suhde oli kahdensuuntainen. Huulten kautta pyhyys tarttui suutelijaan.

Kaikkien aikojen kuuluisimmassa lemmendraamassa, William Shakespearen *Romeossa ja Juliassa*, sankari ojentautuu lemmittynsä puoleen ja kutsuu rakastettunsa huulia ”hengen oviksi”. Suu oli tie toisen ihmisen intiimiin ytimeen. Samalla suun avaaminen tarkoitti avoimuuden osoittamista, halua altistaa itsensä toiselle ihmiselle. Tämän sielullisuuden seurauksena suudelman liittyy samanvertaisuus ja henkinen yhteys. Goethen nuori Werther ymmärsi Klopstockin nimen kuullessaan olevansa samankaltainen kuin rakastettunsa Charlotte ja todisti sielujen yhteyden suudelmalla.

Amor ja Psyke

Arkiymmärryksessä suutelu mielletään eleeksi, joka ilmaisee tunteita. Se kertoo sisimmistä, sanojen ulottumattomissa olevista salaisuuksista. Suudelman voi kuitenkin nähdä myös alkuna, herättäjänä, joka saa oivaltamaan, kääntämään kurssia ja astumaan eteenpäin. Länsimaisen kirjallisuuden kuuluisimpia suudelmakertomuksia löytyy 100-luvulla jKr. eläneen roomalaisen kirjailijan Apuleiuksen kokoelmasta *Kultainen aasi*. Siihen sisältyy tarina Amorista, joka herättää Psyken uinuvan rakkauden.

François Gérardin maalauksessa *Psyke ja Amor* (Psyché et l'Amour, 1798) hämmennys valtaa Psyken suudelman hetkellä.

Adolphe-William Bouguereau'n maalauksessa *Le ravissement de Psyche* (n. 1895) Amor sieppaa rakastettunsa mukaansa jumalien luo.

Apuleiuksen mukaan Psyke oli niin kaunis prinsessa, että Venus-jumalatarikin tuli mustasukkaiseksi. Kostoksi Venus pyysi poikaansa Amoria saattamaan Psyke rakastuneeksi ”kaikkein halvimpaan mieheen”, mutta Amor ihastuikin prinsessaan itse. Sillä välin Miletoksen oraakkeli on ennustanut, ettei Psykelle koskaan löydy sulhasta ihmislasten joukosta, ja kehottaa isää toimittamaan tyttärensä hääasuisena korkealle vuorelle. Hylätty Psyke löytää tarumaisen linnan, astuu sisään ja tapaa näkymättömän isäntänsä. Tarulinnan haltija on itse asiassa Amor, joka lopulta ottaa Psyken puolisoikseen paljastamatta kuitenkaan oikeaa olemustaan. Hän kieltää vaimoiaan katsomasta ja vieraillee rakastettunsa luona vain öisin. Psyke ei malta noudattaa puolisonsa neuvoja ja menettää lopulta rakastettunsa. Yrittäessään löytää Amorin uudelleen Psyke joutuu kohtaamaan julmia vastoinkäymisiä, jotka Venus hänen tielleen asettaa. Hän joutuu laskeutumaan manalaan asti ja noutamaan jumalattarelle laatikon, jonka hän kielloista huolimatta avaa ja vaipuu uneen. Silloin Amor ei enää kestä Psyken kärsimyksiä ja paljastaa kaiken jumalille. Hän herättää tytön unestaan, ja lopulta Psykestä tulee kuolematon. Rakastavaiset avioituvat taivaassa jumalten läsnäollessa.

Apuleiuksen kertomuksessa Amor ”pyyhkii huolellisesti pois unen” ja herättää Psyken ”viattomalla nuolenpistolla”. Suudelmalla tarinassa ei mainita, sillä Amor käyttää joutua ja nuolta niin kuin aina antaessaan rakkauden pistoksia ihmisille ja jumalille. Kuvallisessa perinteessä tuli kuitenkin tavaksi esittää herätyksen välineeksi nuolen sijasta nimenomaan suudelma. Antiikin kulttuurissa, varsinkin Roomassa, suudelmalla oli vakaa asema elektiivissä, ja Apuleiuksen teoksessa suudellaan yltä kyllin. Ehkä kristillinen perinne on kuitenkin vahvistanut sielullisen suudelman merkitystä: rakastetun herättäminen ”tuonen unesta” tapahtuu juuri huulten kautta.

Sittemmin kertomusta on tulkittu allegoriana, jossa Amor edustaa rakkautta ja Psyke sielua. Paljon on pohdittu sitä, mitä sielun esittäminen naisshahmossa oikeastaan merkitsee. Joka tapauksessa Amor herättää sielun, joka tulee samalla tietoiseksi itsestään

Rooman tunnetuimpiin renessanssihuviloihin kuuluvassa Villa Farnesinassa on loggia, jonka freskoissa Rafaello (1483–1520) on kuvannut Amarin ja Psyken tarinan.

ja rakkaudestaan. Amarin ja Psyken tarina on vuosisatojen kuluessa inspiroinut lukemattomia taiteilijoita ja kuvanveistäjiä. Jo renessanssiaikana kertomus tarjosi aiheen esimerkiksi Rafaellon Villa Farnesinan loggiaan loitimmille kuuluisille freskoille. Veistokista tunnetuin lienee Antonio Canovan *Psyché ranimée par le baiser de l'Amour* (1787), jossa siivekäs Amor on juuri laskeutunut Psyken ylle ja kumartunut suutelemaan neitoa suulle. Yhtä tunnettu on François Gérardin maalaus *Psyché et l'Amour* (1798),

jonka keskiössä on enemmän Psyke kuin siivekäs rakastaja. Amor on juuri painamassa huuliaan Psyken otsalle. Canovan antautuvan rakkauden sijasta Gérardin Psyke tuntuu hämmentyneeltä: hän katsoo kohti katsojaa ja on kohottamassa käsiään paljaiden rintojensa peitoksi. Vaikka maalauksen katselija näkeekin Amarin, tämä on näkymätön, eikä Psyke voi ymmärtää, mikä hänen sieluansa koskettaa. Kun Apuleiuksen tarinassa herättäminen tapahtuu vasta aivan lopussa, Gérardin maalaus tuntuu kuvaavan myös sitä eroottista hämmennystä, jonka valtaan Psyke joutuu saatuaan näkymättömän Amarin vuoteeseensa kertomuksen alussa.

Apuleius ei siis anna sijaa rakkauden suudelmalle, mutta tarinan tulkintaperinteessä sielun herääminen rakkauteen tapahtuu huulten kautta. Aivan loppuun asti Amor on paennut Psykettä ja pysytellyt näkymättömänä. Ennen pitkää rakkaus voittaa, ja pari voi kohdata tasavertaisesti. Jumalat hyväksyvät liiton, tekevät Psykestä kuolemattoman ja mahdollistavat siten säröttömän rakkauden. Suudelman merkkinä sielujen sulautumisesta, yhdenvertaisuudesta ja vastapuolen tunnustamisesta.

Pahan kosketus

Sielullisuus tuo suudelman herkkyden ja haurauden. Vaikka ele on vilpittön ja pyhä, kyse on kuitenkin tavasta, jota voi käyttää hyväksi kaikenlaisiin tarkoituksiin. Suudelman historiassa ei ole kyse eleistä, joita noudatettaisiin automaattisesti tai jotka toistuisivat sisältä kumpuavien tunteiden ilmaisuna. Kyse on myös merkitysten tiedostamisesta ja samalla eleiden tietoisesta käyttämisestä.

Suudelman historian kiehtova paradoksi on siinä, että samanaikaisesti kun suukkonen toimii sielullisuuden tai jopa Pyhän Hengen läsnäolon merkinä, siihen on liitetty alhaisimman petoksen ja katkerimman vihan tunteita. Jo antiikin kirjallisuudessa törmää suudelman, jonka tarkoitus on vain hämätä, erehdyttää suudeltava henkilö luulemaan, että häntä lähestytään rakkauden ja kunnioituksen elkein, vaikka perimmäisenä tarkoituksena

onkin tuottaa vain pahaa. Näissä tarinoissa suudelma on kerta-kaikkisen häikäilemättömyyden osoitus. Plutarkhos (46–120 jKr.) kuvaa *Kuuluisien miesten elämäkerroissaan* yksityiskohtaisesti Gaius Julius Caesarin murhaa. Caesarin surma vuonna 44 eKr. tapahtui kirkkaassa päivänvalossa, julkisuudessa, keskellä senaatin kokouspaikkaa. Plutarkhoksen mukaan Caesarin puoliso Calpurnia oli edellisenä yönä nähnyt unta, jossa hän itkien piti

Ranskalaisen Jean-Léon Gérômen (1824–1904) maalauksessa *Caesarin murha* (La mort de César, 1857) verityö on tehty ja surmaajat juhlivat tekoaan.

kuollutta miestänsä käsivarsillaan. Ennusunesta huolimatta Caesar ei suostunut siirtämään senaatin istuntoa vaan päätti lähteä.

Plutarkhos jatkaa:

”Nyt astui Caesar sisään ja koko senaatti nousi seisomaan. Kun Caesar oli istunut, salaliittolaiset ryhmittivät heti piiriksi hänen ympärilleen ja työnsivät erään joukostaan, Tillius Cimberin, esittämään anomusta maanpakoon ajetun veljensä puolesta. Muut tukivat anojaa, tarttuivat Caesarin käteen ja suutelivat häntä rintaan ja päähän. Anojain pyynnön Caesar ensin kohteliaasti torjui, mutta kun he häntä yhä ahdistivat, hän nousi ja yritti vapautua heistä väkivalloin.”

Salaliittolaiset osoittivat aluksi kunnioitustaan ja alamaisuuttaan suudelmin. Niiden tarkoituksena oli hälventää hermostuneen Caesarin epäilyjä ja samalla tarjota keino päästä lähelle, jotta suutelemisen nöyryys voitaisiin kääntää mahdollisimman yllätykselliseksi veriteoksi. Kun Caesar yritti tempautua irti anojistaan, Tillius tarttui molemmin käsin Caesarin toogaan ja vetäisi sen alas. Tämä oli merkki, jonka seurauksena takana seisova Casca veti esiin tikarinsa ja löi ensimmäisen haavan Caesarin olkapäähän. Uhri yritti taistella vastaan, mutta kun – Plutarkhoksen mukaan – Brutuskin otti esiin tikarinsa, Caesar alistui, kietaisi toogan päänsä yli ja antautui iskuille. Shakespearen *Julius Caesar* -näytelmässä Brutus jopa lausuu: ”Suutelen kättänne, Caesar, mutta en imarrellakseni.”